Fil-Qorti Kostituzzjonali

Rikors Numru 172/22 ISB

AD + PD

V

Avukat tal-Istat

U

l-Kummissjoni Elettorali

Rikors t'appell ta' Sandra Gauci detentrici tal-Karta tal-Identita [redacted], Chairperson, u Ralph Cassar detentur ta' Karta tal-Identita Numru [redacted], Segretarju Ġenerali, in rappreżentanza tal-partit politiku AD +PD u Carmel Cacopardo, detentur ta' Karta tal-Identita Numru [redacted], Viċi Chairperson u Ralph Cassar detentur ta' Karta tal-Identita Numru [redacted], f'isimhom proprju bħala kandidati tal-partit politiku AD +PD

Jesponu bir-rispett

Illi dan huwa appell mid-deċizjoni tal-Prim Awla tal-Qorti Ċivili fil-kompetenza Kostituzzjonali tagħha, liema deċizjoni ingħatat fis-16 ta'Diċembru ta'2024 fil-kawza bl-ismijiet premessi.

Ill l-appellanti kienu ipprezentaw rikors quddiem il-Prim Awla tal-Qorti fis-sede Kostituzzjonali tagħha fejn ippremettew u talbu kif ġej:

1.Illi AD + PD hu partit politiku awtonomu u demokratiku. Hu partit li jħaddan politika ekoloġista, progressiva u riformista, u li jaħdem b'mezzi demokratiċi, inkluż l-elezzjonijiet ġenerali, lokali u dawk għall-Parlament Ewropew, favur politika ġdida u nadifa, differenti minn dik tal-partiti tradizzjonali, politika li tpoġġi l-interessi taċ-ċittadini kollha qabel dawk tal-partiti, tal-politici u tal-lobbies. Illi esponenti tal-partit kkontestaw l-Elezzjonijiet Nazzjonali fl-1992, 1996, 1998, 2003, 2008, 2013, 2017 u 2022. Huma kkontestaw ukoll l-Elezzjonijiet għall-Parlament Ewropew fl-2004, 2009, 2014 u fl-2019.

2. Illi l-AD + PD ikkontestat l-elezzjonijiet ta' Marzu tas-sena elfejn tnejn u għoxrin (2022) u ippreżentaw għaxar kandidati u għoxrin kandidatura, b'kandidati fuq kull distrett elettorali, inkluz ir-rikorrenti Carmel Caccopardo u Ralph Cassar. Il-voti ngħaddu taħt id-direzzjoni tal-Kummissjoni Elettorali tul il-jum tal-Ħadd 27 (seba u għoxrin) ta' Marzu 2022. Ir-riżultat elettorali kien ippubblikat nhar it-Tnejn 28 (tmienja u għoxrin) ta' Marzu 2022.

3. Illi kmieni wara nofsinhar tat-Tnejn 28 (tmienja u għoxrin) ta' Marzu 2022 kien imħabbar li ir-riżultat elettorali kien aġġustat billi mal-lista tal-membri eletti żdiedu tnejn oħra mil-lista elettorali ippreżentata mill-PN. Din iż-żieda saret biex ikunu hemm aġġustament għall-proporzjonalità bejn il-voti miksuba mill-partiti parlamentari fl-ewwel għadd tal-voti u s-siġġijiet parlamentari miksuba u dan skond kif tipprovdi l-Kostituzzjoni u ir-regolamenti elettorali fl-iskeda numru 13 mal-Kapitlu 354, l-Att dwar l-Elezzjoni Ġenerali.

4. Illi meta sar dan ġew injorati l-voti miksuba mill-partit AD+PD fl-ewwel għadd tal-voti, liema voti kienu jammonta għal 4747, ammont li hu ikbar mill-kwota nazzjonali. Din hi diskriminazzjoni fil-konfront tal-partit AD+PD, tal-kandidati tiegħu, inkluz ir-rikorrenti, kif ukoll ta' kull min ivota għal AD+PD. L-skartar tal- voti miksuba mill-partit AD+PD żvaluta l-proċess demokratiku u dan għax uħud mill-voti – dawk miksubin mill-kandidati tal-Partit Laburista u tal-Partit Nazzjonalista qed jingħataw valur billi jittieħdu in konsiderazzjoni u dawk tal- AD+PD qed ikunu skartati kompletament.

5. Illi b'żieda ma dan, il-proċess elettorali hu mistenni li jkompli fil-ġranet li ġejjin u dan billi l-emendi kostituzzjonali li saru permezz Att Numru XX ta' 2021 jipprevedu li wara li jkun konkluż il-proċess ta' bye-elections assoċjati mal-elezzjoni ġenerali, l-Kummissjoni Elettorali talloka mhux iktar minn tnax-il

siġġu parlamentari addizzjonali, sitta lil kull naħa biex jonqos l-iżbilanċ tal-ġeneru fil-Parlament. Dan ser ikompli jżid il-problema ta' rappresentanza parlamentari billi ser iżid ir-rappresentanza tal-partiti parlamentari biss – il-Partit Laburista u l-Partit Nazzjonalista u jkompli jinjora l-bqija.

6. Illi din id-diskriminazzjoni fil-konfront tal- AD + PD tirrizulta mill-Artiklu 52 tal-Kostituzzjoni ta' Malta. Dan għax joħloq mekkaniżmu kostituzzjonali biex in-numru ta' Membri Parlamentari eletti mill-partiti politiċi differenti f'elezzjoni ġenerali jkun jirrifletti b'mod proporzjonali il-voti tal-elettorat, imma tali proporzjnalità hi riservata biss f'każ li jkun biss żewġ partiti li jkun kisbu siġġijiet parlamentari u hi eskluża f'kull każ ieħor; mekkaniżmu kostituzzjonali li jipprovdi żieda ta' siġġijiet parlamentari, b'numru ta' kandidati addizzjonali fiċ-ċirkostanzi skont ma jiġi stabbilit minn u skont id-disposizzjonijiet tat-Taqsima IV tar-Regolamenti dwar l-Elezzjonijiet Ġenerali (Klassifika tal-Poloz tal-Votazzjoni, Elezzjonijiet Każwali u b'Għażla) li hemm fit-Tlettax-il Skeda li tinsab mal-Att dwar l-Elezzjonijiet Ġenerali u l-Anness ma' dik l-Iskeda.

7. Illi din iż-żieda ta' kandidati eletti jgħodd biss fil-kas li jkunu eletti kandidati taż-żewġ partiti – u ċioe il-partiti l-kbar il-Partit Laburista jew il-Partit Laburista. Illi dan mhux trattament indaqs fil-konfront tal-AD + PD u huwa mekkaniżmu mingħajr għan leġittimu li jxejjen id-dritt tal-espressjoni ħielsa tal-votanti.

8. Illi inoltre, ir-rikorrenti qed jilmentaw mill-effett diskriminatorju tal-Artiklu 52A tal-Kostituzzjoni li ġie introdott permezz tal-Att Numru XX ta' 2021 intitolat "***Att sabiex jemenda l-Kostituzzjoni ta Malta u l l-Att dwar l-Elezzjonijiet Ġenerali sabiex jiżgura ugwaljanza de facto bejn in-nisa u irġiel fil-politka***" li ġie ppubblikat fis-supplement tal-Gvern ta' Malta Numru 20,610 fl-20 t'April 2021.

9. Illi dan l-Artiklu jipprovdi għal-mekkanizmu li permezz tiegħu jingħataw siġġijiet addizjonali fil-Parlament u jidħol fis-seħħ biss jekk jiġu eletti kandidati ta' żewġ partiti u mhux jekk jiġu eletti kandidati ta' iktar partiti u/jew saħansitra kandidati indipendenti.

10. Illi dan il-provediment tal-liġi hu diskriminatorju fil-konfront tar-rikorrenti u individwi oħra li mhumiex kandidati taż-żewġ partiti u tal- AD + PD, għax jillimita u jirrestrinġi l-inċentivi ta' siġġijiet addizzjonali biss ghal dawk il-kandidati li huma assoċjati maż-żewġ partiti li jiġu eletti fil-Parlament u ċioe' dawk tal-Partit Laburista u dawk tal-Partit Nazzjonalista meta jkunu eletti membri ta' żewġ partiti biss, iwassal ukoll messaġġ ċar li l-ugwaljanza bejn il-ġeneri isseħħ biss permezz ta' żewġ partiti politiċi u bl-esklużjoni tal-bqija.

11. Illi dan il-mekkaniżmu jledi fuq id-drittijiet ta' elezzjoni ħielsa u d-dritt tal-liberta' u assoċjazzjoni.

12. Illi r-rikorrenti diversi drabi ippreżentaw proposti dwar kif dan kollu jista' jkun rimedjat, inkluż riċentment waqt il-konsultazzjoni pubblika dwar l-emendi kostituzzjonali dwar il-bilanċ tal-ġeneru, imma l-proposti dejjem ġew injorati,

Ghalhekk, ir-rikorrenti umilment jitolbu li din il-Qorti jogħġobha:

1. Tiddikjara illi ghar-raġunijiet fuq esposti, l-intimati kisru/illedu d-Drittijiet u Libertajiet Fondamentali tal-Bniedem ghad-dritt ta' elezzjonijiet ħielsa kif provdut f'Artiklu 3 tal-Ewwel Protokol tal-Konvenzjoni Ewropea tad-drittijiet Fundamentali tal-Bniedem kif ukoll tikostitwixxi diskriminazzjoni skont l-artikolu 45 tal-Kostituzzjoni ta` Malta u l-Artikolu 14 tal-Konvenzjoni Ewropea u kif provdut f'Artiklu 21 tal-Karta tad-Drittijiet Fundamentali tal-Unjoni Ewropea.
2. Tiddikjara illi għar-raġunijiet fuq esposti, l-intimati kisru/illedu d-Drittijiet u Libertajiet Fondamentali tal-Bniedem rigward il-libertà ta' għaqda u ta' assoċjazzjoni kif provdut fl-artikolu 32 tal-Kostituzzjoni ta` Malta u l-Artikolu 11 tal-Konvenzjoni Ewropea u l-Artiklu 12 tal-Karta tad-Drittijiet Fundamentali tal-Unjoni Ewropea.
3. Taghti kull rimedju, direttiva u kumpens li jidhrilha xieraq inkluż id-dikjarazzjoni li l-Artikoli 52 u 52A tal-Kostituzzjoni ta' Malta u kull referenza għal Artikoli 52 u 52A kemm f'Artiklu 61A2b u Artiklu 662b tal-Kostituzzjoni kif ukoll fir-Regolamenti 21a, Regolament 23a u Regolament 24 u oħrajn Annessi mat-Tlettax-il Skeda Regolament tar-Regolamenti tal-1991 dwar l-Elezzjonijiet Ġenerali (Klassifika tal-Poloz tal-Votazzjoni, Elezzjonijiet Każwali u b'Għażla) fl-Att Dwar l-Elezzjonijiet Ġenerali, imorru kontra l-

Kostituzzjoni u li huma nulli u mingħajr effett u li kull azzjoni li saret taħthom hija nulla u bla effett.

Illi l-Kummissjoni Elettorali u l-Avukat tal-Istat wieġbu għal dak mitlub billi qajmu is-segwenti difiżi:

Risposta tal-intimata Kummissjoni Elettorali fejn eċċeppixxiet:

1. *Illi fl-ewwel lok jigi eccepiet illi l-ghan tal-elezzioni huwa wiehed u cioe illi poplu jigi rapprezentat fl-ghola istituzzioni legislattiva tal-pajjiz u sabiex tigi assigurata governabbilta. Ghalhekk ir rapprezentanza li tipproduci s-sistema elettorali ma hiex dejjem necessarjament tkun ta proporzjonalita perfetta imma hafna drabi jidahhlu fl-elezzioni mekkanizmi biex jassiguraw sistema bi prattika li tkun taf taghti gvern;*

2. *Illi fit-tieni lok jigi eccepiet illi ma huwiex minnu illi tezisti kwota nazzjonali: Filwaqt li l-ewwel preferenza tal-voti tiddeciedi min ghandu jigverna il-pajjiz biss fejn jew ikun hemm maggoranza assoluta tal-votanti li ghazlu partit wiehed, jew maggoranza relattiva fein kandidati minn zewg partiti biss gew eletti; fir realta l-ewwel preferenza u l-preferenzi sussegwenti jinghataw lill-kandidati innifshom. Di fatti l-Artikolu 56 tal-Kostituzzioni ma jitkellimx fuq kwoti nazzionali izda fuq kwoti disrettwali li jigi mahduma fuq kull distrett skont in-numru ta' kandidati irrispettivament mill-partit, jekk johrogu ghan-nom tieghu, li jirraprezentaw. Di fatti l-preferenzi li jaghti l-votant ma jaghmlu l-ebda distinzioni bejn il-partiti;*

3. *Illi fit-tielet lok jigi eccepiet illi l-ligi u l-artikolu 3 tal-Ewwel Protokol tal-Konvenzjoni Ewropea bl-ebda mod ma timponi xi sistema partikolari ta' votazzioni fuq l-Istat imma thalli 1-Istati fil-liberta taghhom li jaghzlu is-sistema li jkunu jridu huma.Jekk wiehed jara is-sentenzi tal-Qorti Ewropea dwar l-applikazzjoni ta' dan l-Artikolu jara kemm il-pozizzioni tar-rikorrenti hija zbaljata billi l-ghazla tas-sistema elettorali purche jigi salvagwardjati l-interessi tad-demokrazjija fis-sens li l elezzioni tkun hielsa u libera, tithalla fidejn l-istat nazzjonali. Tant hu hekk li hemm diversita kbira fis-sistemi elettorali fost il-pajjizi fl-Ewropa permezz ta' liema jirregola l-elezzjoni f'pajjizhom;*

4. *Illi fir-raba' lok jigi eccepiet illi irrizulta illi l-ilment tar-rikorrenti huwa fil-fatt ilment indrizzat lejn il-pozizzioni taghhom fl elettorat u l-vot li jirnexxilhom jiksbu fl-elettorat*

5. *Illi fil-hames lok jigi eccepiet illi fil-fatt jirrizulta li l-esponenti u langas il-ligi bl-ebda mod ma ddiskriminat kontra xi persuna partikolari imma necessariament elezzioni hija mekkanizmu li jipprovdi ghal certu*

diskriminazzioni billi jkun hemm min ha jigi elett u min mhux ser jigi elett fuq ghazla tal-poplu li jaghmel bil vot tieghu;

6. *Illi 1-Kap 354 tal-Ligijiet ta' Malta u precizament "Anness mat Tlettax-il Skeda" jipprevedi sitwazzioni fejn issir mekannizmu ta' korezzioni fis-siggijiet anki fsitwazzjoni fejn hemm izjed minn zewg partiti eletti u daqstant id-diskriminazzioni allegata mill-istess rikorrenti ma hijiex minnha;*

7. *Illi fir-rigward tal-allegata diskriminazzioni ai termini tal-Artikolu 52A tal-Kostituzzioni jinghad illi tali Artikolu tal-Ligi, li huwa wiehed provizjorju, qieghed hemm sabiex jibbalncja r rapprezentanza tal-parlamentari b'generi sesswali differenti mhux generu femminili biss, u dan fih innifsu bl-ebda mod ma jiddiskrimina fil-konfront ta' partiti ohrajn.*

8. *Jigi eccepiet inoltre li lanqas kien hemm vjolazzioni tal-liberta ta' assocjazzioni billi il-ligi bl-ebda ma tinterferixxi kif l-indivdwu jassocja ruhu f partit politiku;*

9. Fl-ahhar jigi eccepiet illi 1-Kostituzzioni stess ai termini ta' Artikolu 56 tiddisponi illi l-ebda elezzioni ma tista tithassar sakemm ma tkunx mimsusa minn parttici kif elenkati fis subartikolu 3 tal-istess Artikolu. Jigi eccepiet illi ma hemm l ebda allegazzioni f dan is-sens li setghu prevalew b'mod li setghu jinpingu fuq ir-rizultat ghalhekk it-talba tan-nullita hija skorretta u langas is-segwi mil-vjolazzioni tad-drittijiet ghal liema saret referenza fl-ewwel zewg talbiet.

10. Illi ghalhekk konsegwentement t-tielet talba ghanda wkoll tigi rigettata ghax ma kien hemm xejn li huwa null jew skorrett fl-elezzioni li giet mizmuma.

11. Salv eccezzionijiet ulterjuri, anke in vista tat-termini akkorcati li l-Kummissioni intimata kellha biex taghmel din ir risposta taghha.

Risposta tal-Avukat tal-Istat fejn eċċepixxa:

1. *Illi preliminarjament, qiegħed jiġi rrilevat illi l-okkju tal proċedura istanti jindika biss lill-partit politiku AD + PD bħala rikorrent u għalhekk, kuntrarjament għal dak indikat fl intestatura tar-rikors kostituzzjonali odjern, Carmel Cacopardo u Ralph Cassar ma jistgħux jidhru f'dawn il-proċeduri f'isimhom proprju. Cacopardo u Cassar jista' jkollhom* ***locus standi biss qua rappreżentanti tal-partit politiku AD + PD****, kemm-il darba jiġi ppruvat illi huma debitament awtorizzati sabiex jirrappreżentaw lir-rikorrent;*

2. *Illi in vena preliminari wkoll, l-esponent jeċċepixxi illi l-azzjoni ġudizzjarja kif dedotta hija oskura u nebolużа għall-aħħar, tant illi hija* ***improponibbli.*** *Dan għaliex it-tliet talbiet tar-rikorrent ma jistgħu qatt*

jintlaqgħu kollha kemm huma stante illi jippreżupponu l-eżistenza ta' ***azzjonijiet ġudizzjarji differenti u distinti fin-natura****, ix-xorta u l-konsegwenzi tagħhom. L ewwel żewġ talbiet jikkonċernaw allegat ksur tad-drittijiet fundamentali tar-rikorrenti li jista' jkollha effett inter partes biss. It-tielet talba tikkostitwixxi actio popularis li jista' jkollha effett erga omnes. Konsegwentement* ***electa una via non datur recursus ad alteram****. Kwindi, dina l-Onorabbli Qorti għandha tiddikjara l-azzjoni odjerna bħala waħda monka u konsegwentement l-azzjoni kif dedotta hija nulla u bla effett;*

3. *Illi mingħajr preġudizzju għall-premess, għandu jingħad ukoll illi l-parti tal-ilment li tolqot l-artikoli 12 u 21 tal-****Karta tad Drittijiet Fundamentali tal-Unjoni Ewropea hija inammissibbli*** *u nulla skont l-artikolu 164(1) tal-Kap. 12 tal Liġijiet ta' Malta* ***għaliex dan l-ilment ma nġiebx b'rikors ġuramentat*** *iżda nġieb b'rikors mhux maħluf. Tassew ma jidhirx li huwa ritwalment korrett li f'azzjonijiet dwar ksur ta' drittijiet fundamentali tal-bniedem mibdija taħt il-Kostituzzjoni ta' Malta u l-Kap. 319 tal-Liġijiet ta' Malta jiddaħħlu kwistjonijiet u talbiet li m'għandhomx x'jaqsmu mal-Konvenzjoni Ewropea. Dan jidher li huwa eskluż ukoll skont ir-regolament numru 3 tal Leġislazzjoni Sussidjarja 12.09 (Regoli dwar il-Prattika u l Proċedura tal-Qrati u l-Bon-Ordni);*

4. *Illi fi kwalunkwe każ, l-esponent jissottometti illi din l-Onorabbli Qorti lanqas tista' ssib ksur tal-Artikoli 12 u 21 tal-****Karta tad Drittijiet Fundamentali tal-Unjoni Ewropea*** *stante illi dawn* ***japplikaw biss f'dak li jikkonċerna l-iskop u l-applikazzjoni tal-liġijiet tal-Unjoni Ewropea,*** *u mhux f'materji illi jaqgħu esklussivament fil-kompetenza tal-Istati Membri, bħal ma huma l-elezzjonijiet ġenerali;*

5. *Illi preliminarjament ukoll għandu jingħad illi t-talbiet tar rikorrent ma jistgħux jintlaqgħu minn din l-Onorabbli Qorti in kwantu effettivament qegħdin isostnu illi l-mekkaniżmu elettorali li jemani mill-artikolu 52 u 52A tal-Kostituzzjoni huwa anti-kostituzzjonali u anti-konvenzjonali billi allegatament huwa leżiv tad-dritt tagħhom għal elezzjonijiet ħielsa u tal libertà ta' għaqda u assoċjazzjoni kif ipprovdut fil-Kostituzzjoni. Din l-Onorabbli Qorti diġa' kellha l-okkażjoni illi tiddetermina li* ***l-ebda artikolu fil-Kostituzzjoni ma jista' jitqies li huwa inkonsistenti mal-Kostituzzjoni jew addirittura li jikser xi artikolu ieħor tal-istess Kostituzzjoni*** *u għalhekk isegwi illi l-azzjoni tentata mir-rikorrent ma tista' qatt tirnexxi billi tmur nettament kontra l-prinċipju tas-supremazija tal-Kostituzzjoni;*

6. *Illi bla ħsara għall-premess, l-esponent jirrespinġi l pretensjonjiet tar-rikorrent bħala infondati fil-fatt u fid-dritt, u dan għar-raġunijiet segwenti;*

7. *Illi fir-rigward tal-ewwel talba attriċi, in kwantu r-rikorrenti jitolbu illi din l-Onorabbli Qorti tiddikjara illi l-esponent u l Kummissjoni Elettorali kisru u/jew illedew id-dritt fondamentali ta' elezzjonijiet ħielsa kif ipprovdut fl-artikolu 3 tal-Ewwel Protokol tal-Konvenzjoni Ewropea u li l-mekkaniżmi attakkati minnhom jikkostitwixxu diskriminazzjoni skont l-artikolu 45 tal Kostituzzjoni ta' Malta u l-artikolu 14 tal-Konvenzjoni Ewropea, jingħad*

minnufih illi r-rikorrent naqas milli jindika l-bażi li fuqha qed isejjes l-ilment tad-diskriminazzjoni;

8. *Illi sa fejn ir-rikorrent qiegħed jattakka l-mekkaniżmi tal-artikolu 52 u 52A tal-Kostituzzjoni mil-lenti tal-artikolu 45 tal Kostituzzjoni u tal-artikolu 14 tal-Konvenzjoni Ewropea, jingħad illi ma hemm l-ebda ksur ta' dawn id-dispożizzjonjiet u dan għaliex ma hemm l-ebda diskriminazzjoni fil-konfront tar rikorrent. Sabiex ir-rikorrent ikun jista' jallega li ġie leż id-dritt fundamentali tiegħu ai termini tal-artikolu 14 tal-Konvenzjoni u tal-artikolu 45 tal-Kostituzzjoni, jeħtieġ li jipprova li saret diskriminazzjoni fuq bażi ta' 'like with like' u dan għaliex mhux kull aġir huwa wieħed diskriminatorju;*

9. *Illi l-esponent jirrileva wkoll illi bl-ebda tiġbid tal immaġinazzjoni ma jista' jingħad li d-dritt għall-elezzjonijiet ħielsa, li huwa protett mill-Artikolu 3 tal-Ewwel Protokol tal Konvenzjoni Ewropeja, ġie jew qed jiġi leż fil-konfront tal AD+PD. L-artikolu preċitat jistipola illi:*

> *"The High Contracting Parties undertake to hold free elections at reasonable intervals by secret ballot, under conditions which will ensure the free expression of the opinion of the people in the choice of the legislature."*

> *Il-Qorti Ewropea għad-Drittijiet tal-Bniedem qieset illi* ***filwaqt li d-dritt għal elezzjonijiet ħielsa huwa wieħed assolut, l istati differenti għandhom il-libertà li jiddeċiedu dwar it-tip ta' sistema elettorali li għandu jkollhom****, bħas-sistema tal first pass the post jew tal-proportional representation. Is sistema elettorali illi Stat jimplimenta hija fid-diskrezzjoni tiegħu, u kull Stat għandu marġini wiesa' ta' apprezzament dwar dan. Fl-interpretazzjoni tagħha ta' dan l-artikolu, il-Qorti Ewropea għad-drittijiet tal-bniedem qieset illi d-dritt imħares f'dan l-artikolu ma jfissirx illi l-voti kollha għandu bilfors ikollhom l-istess influwenza jew piż fuq ir-riżultat elettorali jew li l-kandidati kollha f'elezzjoni għandu jkollhom opportunità ugwali li jiġu eletti. Fil-fatt, f'sistemi elettorali wieħed isib 'voti moħlija' u dan il-fatt per se ma jivvjolax l-artikolu 3. L importanti huwa illi l-vot ta' kull elettur ikollu l-possibilità li jinfluwenza l-kompozizzjoni tal-organu leġiżlattiv;*

10. *Illi l-esponent ma jistax ma jinnotax kif ir-rikorrent isejjes l ilment prinċipali tiegħu fuq il-mekkaniżmu korrettiv, intiż sabiex jassigura proporzjonalità bejn l-ammont ta' voti tal-ewwel preferenza miksuba minn partit partikolari u n-numru ta' siġġijiet li jkollu fil-Parlament, u fl-ebda ħin ma jilmenta dwar l artikolu 56 tal-Kostituzzjoni, liema artikolu, fis-sub-artikolu (1) jistipola illi "Il-membri tal-Kamra tad-Deputati għandhom jiġu eletti fuq il-prinċipju tar-rappreżentanza proporzjonali permezz ta' vot singlu trasferibbli minn dak in-numru ta' distretti elettorali, li jkun numru fard u li ma jkunx inqas minn disgħa u mhux iżjed minn ħmistax, kif il-Parlament għandu minn żmien għal żmien jistabbilixxi.";*

11. *Illi l-qofol tas-sistema elettorali tagħna huwa l-vot singlu trasferibbli u mhux il-mekkaniżmu korrettiv kif donnu qiegħed jikkontendi r-rikorrent.* ***Sabiex kandidat li jikkontesta l elezzjoni ġenerali jassigura siġġu fil-Parlament****, irrispettivament mill-Partit li jikkontesta f'ismu,* ***jeħtieġ li jissodisfa l-provvedimenti tal-artikolu 56 tal-Kostituzzjoni u jġib il-kwota minn distrett elettorali partikolari****, għax is*

sistema elettorali tagħna hija msejsa fuq il-kunċett illi numru ta' individwi (il-kwota) jagħżlu individwu sabiex jirrappreżenthom fl-għola istituzzjoni tal-pajjiż. Ir-rikorrent jagħmel referenza għal "kwota nazzjonali", u b'hekk iqis lil Malta u Għawdex bħala distrett elettorali wieħed, meta huwa evidenti li dan mhux il-każ, stante illi l-artikolu 56 tal-Kostituzzjoni jispeċifika li għandu jkun hemm numru fard ta' distretti elettorali li ma jkunx inqas minn disgħa u iżjed minn ħmistax;

12. *Illi l-mekkaniżmu korrettiv jidħol fis-seħħ biss wara li jkunu eletti l-membri kollha tal-Parlament, u għalhekk ma jistax jingħad illi l-mekkaniżmu nnifsu huwa diskriminatorju fil konfront tar-rikorrent, stante illi l-kandidati kollha li jikkontestaw elezzjoni ġenerali ikollhom l-istess opportunità li jiġu eletti fil Parlament. Il-mekkaniżmu korrettiv jintuża biss sabiex jassigura proporzjonalità bejn in-numru ta' voti miksuba minn partit u n-numru ta' siġġijiet li jkollu fil-Parlament, u b'hekk ikunu evitati riżultati perversi. Ir-rikorrent dan jafu tajjeb, stante li fir-rikors kostituzzjonali tiegħu stqarr illi kkontesta kull elezzjoni ġenerali mill-1996 'l hawn, u dan il-mekkaniżmu daħal fis-seħħ bl-Att Numru IV tal-1987;*

13. *Illi l-leġiżlatur kien ċar fl-intenzjoni tiegħu, hekk kif anke rifless fid-dibatittu parlamentari li wassal għall-approvazzjoni tal-Att Numru XI tal-1996:*

"Qegħdin niżguraw li fil-każ li żewġ partiti biss itellgħu deputati bis-sistema elettorali li għandna neliminaw il-possibbilta' ta' riżultati perversi minħabba l-konfigurazzjoni tal-konfini".[1]

-

"Mr Speaker, għal din in-naħa jien nikkonferma li l Oppożizzjoni taqbel u se tivvota favur l-abbozz ta' liġi li għandna quddiemna biex jemenda l-Kostituzzjoni b'mod li anke meta jkun hemm żewġ partiti li jkunu rappreżentati fil Parlament u wieħed minnhom ikollu maġġoranza relattiva allura jiġi assigurat li dak il-partit li jkollu maġġoranza relattiva jkollu t-tmexxija tal-gvern f'idejh".[2]*;*

---

[1] Onorevoli Prim Ministru, Dr Eddie Fenech Adami, Dibattitu tal-Kamra tad-Deputati, Is-Seba' Parlament, Seduta Nru. 525, It Tlieta, 26 ta' Marzu, 1996.

[2] [2] Onorevoli Kap tal-Oppożizzjoni, Dr Alfred Sant, Dibattitu tal-Kamra tad-Deputati, Is-Seba' Parlament, Seduta Nru. 525, It Tlieta, 26 ta' Marzu, 1996.

In vista ta' dawn l-iżviluppi Kostituzzjonali, l-Artikolu 52A tal Kostituzzjoni ta' Malta kellu jkun applikabbli wkoll fl-istess kuntest ta' dak provdut fl-Artikolu 52 tal-Kostituzzjoni ta' Malta u ċioè fejn "kandidati ta' żewġ partiti biss ikunu eletti";

Id-dokument li kien ippubblikat għall-konsultazzjoni pubblika jipprovdi li jekk tielet partit jirbaħ siġġijiet parlamentari, ikun meħtieġ li jiġu kkunsidrati emendi kostituzzjonali biex jindirizzaw din il-possibilità kemm f'termini tal-Mekkaniżmu Korrettiv tal-Maġġoranza, u ċioè dak provdut fl-Artikolu 52 tal Kostituzzjoni, u kif ukoll tal-Mekkaniżmu Korrettiv tal-Ġeneru pprovdut fl-Artikolu 52A[3];

Is-siġġijiet addizzjonali kreati bl-Artikolu 52A jinqasmu b'mod ugwali bejn il-partiti rappreżentati fil-Parlament, u dan bl-iskop li r-rieda tal-elettorat f'termini ta' ċifri ta' voti rappreżentati f'siġġijiet, bl-applikazzjoni jew mingħajr tal-Artikolu 52 tal Kostituzzjoni ta' Malta, ma tkunx mittiefsa bl-applikazzjoni tal Artikolu 52A;

*Jekk kemm-il darba jkun hemm kandidati ta' aktar minn żewġ partiti eletti fil-Kamra tar-Rappreżentanti, il-mekkaniżmu pprovdut fl-artikolu 52A tal-Kostituzzjoni ta' Malta ma japplikax, anke jekk in-numru ta' Deputati Parlamentari tas-sess sottorappreżentat ikun anqas minn erbghin fil-mija, u b'hekk isegwi illi kuntrarjament għal dak allegat, mhux qed tinħoloq diskriminazzjoni fil-konfront ta' kandidati indipendenti jew tat tielet partit, stante li **l-artikolu 52A ma japplikax f'każ li jkunu eletti kandidati ta' aktar minn żewġ partiti, u mhux japplika fil-konfront ta' wieħed jew tnejn mill-partiti a skapitu ta' tielet partit**;*

14. *Illi l-fatt illi l-miżuri korrettivi pprovduti fl-artikoli 52 (dwar proporzjonalità ta' siġġijiet u voti) u 52A (dwar l-ugwaljanza tal ġeneru) tal-Kostituzzjoni jiskattaw biss fil-każ illi x-xenarju politiku li jirriżulta wara elezzjoni ġenerali ma jkunx frammentat (u ċioè jekk ikun hemm żewġ partiti biss li jeleġġu membri fil Parlament) għandu ukoll l-għan leġittimu li dawn il-mekkaniżmi korrettivi ma jispiċċawx biex ikunu huma stess strumenti għall frammentazzjoni tax-xenarju politiku. Dan apparti l-fatt illi l istess mekkaniżmi huma diffiċli iżjed biex jiġu implimentati ġustament f'sitwazzjoni ta' ħafna partiti fil-Parlament. Madankollu dawn il-mekkaniżimi ma jnaqqsu xejn mill possibilità li xi persuna jew li kandidati ta' xi partit, żgħir jew kbir, jiġu eletti fil-Parlament. Għalhekk il-fatt illi l-mekkaniżmi jiskattaw biss f'sitwazzjoni ta' Parlament b'rappreżentanza ta' żewġ partiti bl-ebda mod ma jivvjola l-Artikolu 3 tal-Ewwel Protokol. Dan peress illi l-Kostituzzjoni xorta tippreżerva l libertà u l-ġustizzja tal-elezzjoni ġenerali skont l-istess artikolu;*

---

[3] Vide page 37, Gender Balance in Parliament Reform, 26th March 2019.

15. *Illi fir-rigward tat-tieni talba attriċi, lanqas huwa minnu illi l intimati kisru jew illedew il-libertà ta' għaqda u assoċjazzjoni kif ipprovdut fl-artikolu 32 tal-Kostituzzjoni ta' Malta, l-artikolu 11 tal-Konvenzjoni Ewropea u l-artikolu 12 tal-Karta tad Drittijiet Fundamentali tal-Unjoni Ewropea. Jibda billi jingħad illi kif diġa' eċċepit, ir-rikorrent ma jistax jinvoka l-Karta tad Drittijiet Fundamentali tal-Unjoni Ewropea f'dawn il-proċeduri. Safejn imbagħad l-ilment tar-rikorrent huwa msejjes fuq l artikolu 32 tal-Kostituzzjoni ta' Malta, l-esponent jissottometti illi dan l-artikolu m'huwiex artikolu azzjonabbli ai termini tal artikolu 46 tal-Kostituzzjoni stante illi ma jifformax parti mill artikoli azzjonabbli għad-drittijiet fundamentali tal-bniedem u cioe' l-artikoli 33 sa 45 tal-Kostituzzjoni. Isegwi għalhekk illi t talba għal dikjarazzjoni ta' ksur fir-rigward tal-artikolu 32 hija improponibbli ab initio u qatt ma tista' tiġi akkolta;*

16. *Illi l-esponent jirrileva wkoll illi l-libertà tal-assoċjazzjoni hija element essenzjali għat-tħaddim tad-demokrazja. L-artikoli 52 u 52A tal-Kostituzzjoni bl-ebda mod ma jipprojbixxu jew jimpedixxu t-twaqqif ta' xi assoċjazzjoni jew ta' xi partit politiku u bl-ebda mod ma jostakolaw id-dritt ta' persuna li tassoċja ruħha ma' oħrajn. Il-fatt illi l-mekkaniżmi korrettivi in kwistjoni jiskattaw biss (wara elezzjoni) jekk fil-Parlament ikunu ġew eletti kandidati ta' żewġ partiti biss bl-ebda mod ma jippreġudika l-libertà ta' assoċjazzjoni;*

17. *Illi kull persuna kwalifikata ai termini ta' Artikolu 53 tal Kostituzzjoni ta' Malta u mhux skwalifikabbli ai termini ta' Artikolu 54 tal-Kostituzzjoni ta' Malta tista' liberament tikkontesta elezzjoni ġenerali u daqstant ieħor tali kandidat jista' jew tista' jassoċja ruħu jew tassoċja ruħha ma' kandidati oħra;*

18. *Illi l-esponent jirrileva wkoll illi nonostante dak li jipprovdu l artikoli 52 u 52A tal-Kostituzzjoni, l-elettur jivvota liberament għal liema kandidat irid, ta' liema partit irid, u jista' jaqleb minn partit għal partit fl-għażla tal-kandidatura tiegħu. Dan jista' jagħmlu mingħajr ma jwassal biex b'xi mod is-siwi tal-vot tiegħu fl-għażla tad-deputati fil-Parlament jiġi mnaqqas jew imnaqqar u wisq inqas jiġi ppreġudikat;*

19. *Illi t-tielet talba attriċi, kif diġa' ġie rrilevat, għandha elementi ta' actio popularis, u għalhekk hija inkompatibbli mal-ewwel żewġ talbiet attriċi, in kwantu dawn jikkonċernaw allegat ksur tad drittijiet fundamentali tar-rikorrenti li jista' jkollha effett inter partes biss. Kif huwa ben risaput,* ***electa una via non datur recursus ad alteram.*** *Fi kwalunkwe każ, la darba l-lanjanzi tar-rikorrent huma infondati fil-fatt u fid-dritt, isegwi illi t-talbiet konsegwenzjali tiegħu għal kull rimedju, direttiva u kumpens għandhom jiġu miċħuda;*

20. *Salv eċċezzjonijiet ulterjuri skont il-liġi jekk tirriżulta l-ħtieġa.*

Illi l-partijiet ipprezentaw in-noti ta sottomissjonijiet relattivi.

Illi l-Qorti tal-Ewwel istanza wara li qieset il-provi kif ukoll is sottomissjonijiet magħmulha mill-partijiet, qatgħet u iddeċiediet il-kawża billi :

1. Astjeniet milli tieħu konjizzjoni ulterjuri tal-ewwel eċċezzjoni tal Avukat tal-Istat stante li din ġiet sorvolata;

2. Ċaħdet it-tieni eċċezzjoni tal-Avukat tal-Istat stante li ma jeżistux il presupposti sabiex tilqa' l-istess eċċezzjoni;

3. Laqgħet it-tielet u r-raba' eċċezzjoni ta' l-Avukat tal-Istat stante illi l Karta tad-Drittijiet Fundamentali tal-Unjoni Ewropeja ma setgħetx tiġi invokata mir-rikorrenti fl-ambitu ta' dak minnha rikjest bil-proċeduri odjerni;

4. Laqgħet il-ħames eċċezzjoni tal-Avukat tal-Istat stante li ebda artikolu fil-Kostituzzjoni ma jista' jitqies li huwa inkonsistenti mal- jew jikser xi artikolu tal-istess Kostituzzjoni u stante li l-ebda parti mill Kostituzzjoni ma tista' tinstab li hi inkompatibbli jew tikser id-drittijiet sanċiti bil-Konvenzjoni Ewropea dwar id-Drittijiet tal-Bniedem;

5. U konsegwentament ċaħdet it-talbiet tar-rikorrenti.

Bl-ispejjeż kontra r-rikorrenti.

Ir-rikorrenti ħassewhom aggravati b'din id-deċizjoni u għalhekk qed jinterponu dan l-umli appell. L-aggravji tagħhom huma s-segwenti:

AGGRAVJI

1. L-Ewwel Aggravju

L-Ewwel Qorti kienet zbaljata meta iddeċċiediet li ma jezistix rimedju għal inkonsistenzi fil-Kostituzzjoni innifisha

1. L-Ewwel Qorti zbaljatament ekwiparat is-supremazija tal-Kostituzzjoni mal-presunzjoni tal-perfezzjoni tal-Kostituzzjoni

Illi l-pern tal-kawza pprezentata mill-appelanti hija li l-hekk msejħin mekkanizmu korrettiv u l-mekkanizmu tal-ġeneru[4] huma lezivi tad-Drittijiet u Libertajiet Fondamentali tal-Bniedem ghad-dritt ta' elezzjonijiet ħielsa kif provdut f'Artiklu 3 tal-Ewwel Protokol tal-Konvenzjoni Ewropea tad-drittijiet Fundamentali tal-Bniedem kif ukoll jikostitwixxu diskriminazzjoni skont l-artikolu 45 tal-Kostituzzjoni ta` Malta u l-Artikolu 14 tal-Konvenzjoni Ewropea.  L-appellanti jilmentaw ukoll illi kien hemm ksur tad-dritt tal-libertà ta' għaqda u ta' assoċjazzjoni kif provdut fl-artikolu 32 tal-Kostituzzjoni ta` Malta u l-Artikolu 11 tal-Konvenzjoni Ewropea.

[4] Il-mekkanizmi surriferiti huma misjubin fl-Artikoli 52 u 52A tal-Kostituzzjoni ta' Malta,Artiklu 61A2b u Artiklu 662b tal-Kostituzzjoni kif ukoll fir-Regolamenti 21a, Regolament 23a u Regolament 24 u oħrajn Annessi mat-Tlettax-il Skeda Regolament tar-Regolamenti tal-1991 dwar l-Elezzjonijiet Ġenerali (Klassifika tal-Poloz tal-Votazzjoni, Elezzjonijiet Każwali u b'Għażla) fl-Att Dwar l-Elezzjonijiet Ġenerali

2. L-Ewwel Qorti ċaħdet it-talbiet tal-appellanti għax il-provedimenti li jirregolaw il-mekkanizmi elettorali huma parti mill-Kostituzzjoni kif inhuma il-provedimenti tal-liġi dwar id-drittijiet fundamentali tal-bniedem. Skond l-Ewwel Qorti, il-Kostituzzjoni ma tistax tikuntraddixxi ruħa għax hi suprema. Il-Qorti qalet hekk:

> "Il-Kostituzzjoni hija siekta dwar il-possibilita' ta' inkonsistenza bejn artikoli diversi fi ħdan il-Kostituzzjoni. Dan wara kollox lanqas huwa sorprendenti tenut kont li bħala l-għola liġi ta' pajjiż ma hux mistenni li parti minn liġi suprema tikser parti oħra mill-istess liġi suprema. Bil-fatt illi llum Artikolu 6 huwa wkoll 'entrenched' ikompli jsaħħaħ, jekk tisħiħ kien hemm bżonn, is-supremazija tal-Kostituzzjoni."

3. Illi l-Ewwel Qorti qed tekwepara s-supremazija tal-Kostituzzjoni mal-perfezzjoni tagħha. Bir-rispett kollu dovut, dan l-argument ma jsegwix u mhux loġiku. L-ewwelnett, il-Kostituzzjoni hija suprema izda mhux neċessarjament hija perfetta – fis-sens illi jista jkun hemm ġo fiha artikli kunfliġġenti.

4. Jekk wieħed jaqbel ma din it-tezi, inkunu qed ngħidu li l-leġizlatur jista jdaħħal fil-Kostituzzjoni, provedimenti li jmorru kontra d-drittijiet tal-bniedem, u ħadd ma jkun jista jimpunjahom sempliciment minhabba l-fatt li huma inkluzi fil-Kostituzzjoni. Għalhekk per ezempju, il-leġizlatur ikun jista jintroduċi artiklu fejn jingħad li n-nisa jew l-irġiel jew kwaunkwe grupp specifikat ma jistax jingħaqdu fi trade union. Dejjem skond ir-raġunament tal-Ewwel Qorti, dak l-artiklu ġdid ma jkunx jista jiġi impunjat bħala wiehed li jmur kontra d-ditt tal-assoċjazzjoni ħielsa – sempliciment għax jinsab fil-Kostituzzjoni. Dan l-argument assolutament ma jaghmilx sens.

5. Fil-fatt l-ogħla Qorti – il-Qorti Kostituzzjonali fis-sentenza tagħha fil-kawza fl-ismijiet **Paul Stoner et vs L-Onorevoli Prim Ministru et** deċiza fit-22 ta' Frar 1996 kienet iddeċċiediet illi Artiklu tal-Kostituzzjoni kien imur kontra l-Kostituzzjoni stess għax kien diskriminatorju a bazi ta' sess, kif ukoll kien imur

kontra d-dritt tal-freedom of movement. F'don il-kawza, l-artikolu 44(4) (ċ) tal-Kostituzzjoni ġie ddikjarat anti-kostituzzjonali għax kien qed joħloq diskriminazzjoni kontra l-irġiel. Il-Qorti Kostituzzjonali qalet:

> "Għal dawn il-motivi l-Qorti tiddikjara u tiddeċidi li s-subinċiz 4(ċ) ta' l-artikolu 44 tal-Kostituzzjoni ta' Malta hu illum diskriminatorju sew fih innifsu kif ukoll fl-effetti tiegħu minħabba sess ai termini ta' l-artikolu 45 ta' l-istess Kostituzzjoni u dana in kwantu jitratta b'mod differenti r-raġel barrani ta' mara ċittadina ta' Malta, minn mara barranija ta' raġel ċittadin ta' Malta. B'mod li qed jiġi allura vvjolat id-dritt tal-freedom of movement kemm tar-rikorrenti Evelyn Stoner, ċittadina Maltija, kif ukoll ta' zewġha barrani, ir-rikorrenti Paul Stoner"

6. Illi hawnhekk ġie assodat il-protezzjoni tal-prinċipji baziċi tal-Kostituzzjoni – ċioe id-drittijiet fundamentali tal-bniedem li għandhom jiġu mħarsa u jieħdu prijorita fuq kull artiklu ieħor anke fil-Kostituzzjoni stess. Konsegwentement hemm preċedent tal-ogħla Qorti – il-Qorti Kostituzzjonali – fejn sabet li artiklu fil-Kostituzzjoni jista jmur kontra d-drittijiet fundamentali fl-istess Kostituzzjoni.

7. U bilfors hekk għandu jkun, għax inkella d-drittijiet fondamentali li jinsabu fil-Kostituzzjoni jistghu jiġu innewtrallizati għal kollox, sempliciment għax jiddahhlu provedimenti oħra fil-kostituzzjoni li jmorru kontrihom.

8. Mhux minnu li l-Kostituzzjoni hija strument legali omoġena – tiddistingwi bejn dawk il-provedimenti li huma enforzabblu u dawk li mhumix – il-provedimenti rigward il-ħarsien tad-drittijiet fondamentali tal-bniedem huma enforzabbli

9. Illi jidher li l-Ewwel Qorti adottat il-posizzjoni tal-intimat l-Avukat tal-Istat li argumenta li l-artikolu 52 u 52A tal-Kostituzzjoni ma jistgħux imorru kontra

l-Kostituzzjoni nnifisha u dana stante li l-Kostituzzjoni hija waħda omoġenea u għandha tinqara b'mod ħolistiku. Skond din it-tezi m'hemm ebda disposizzjoni fiha aqwa minn oħra jew li għandha tingħata prijorita' fuq xi disposizzjoni oħra u għalhekk l-azzjoni tar-rikorrenti ma tista' qatt tirnexxi billi tmur kontra l-prinċipju tas-supremazija tal-Kostituzzjoni.

10. F'dan ir-rigward, l-appellanti jirrilevaw illi l-Kostituzzjoni hija suprema fil-konfront ta' leġislazzjoni oħra ordinarja – izda dan ma jfissirx li hija perfettament koerenti u perfetta. Inoltre, assolutament mhux minnu li l-Kostituzzjoni hija dokument legali omoġena fejn l-ebda disposizzjoni għandha tingħata prijorita' fuq xi disposizzjoni oħra.

11. Naraw fil-fatt, kif il-Kostituzzjoni stess tagħmel distinzjoni bejn dawk l-artikli li huma esegwibbli f'xi qorti u dawk li m'humix. L-Artikolu 21[5] tal-Kostituzzjoni jgħid li d-disposizzjonijiet tat-tieni Kapitolu (Id-Dikjarazzjoni ta' Prinċipji) ma jkunux esegwibbli f'xi qorti izda ma tikkwalifikax u ma tillimitax id-dritt t'azzjoni għar-rimedju għal ksur tad-drittijiet fundamentali tal-bniedem fl-istess mod. Għaldaqstant, jirrizulta bl-aktar mod ċar, illi l-unika distinzjoni li tezisti fil-Kostituzzjoni innifisha, hija bejn dawk il-provediment li huma esigwibbli f'xi qorti u dawk li mhumix.

12. L-Artiklu 46 tal-Kostituzzjoni – illi fuqu qed jistrieħu l-appellanti għal kawza tagħhom jipprovdi għal mod ta esegwibbilta quddiem il-qrati meta jkun hemm ksur tad-drittijiet fundamentali hemm imsemmijin. Dan juri biċ-ċar li fl-istanzi fejn il-leġizlatur ried li li l-artikli tal-Kostituzzjoni jkunu esegwibbli, dan ġie speċifikat, u fejn ma riedx li jkun hemm dritt t'azzjoni, dan ġie speċifikat ukoll. Il-protezzjoni speċifika li ingħatat fil-Kostituzzjoni ma tistax

[5] Artiklu 21. Id-disposizzjonijiet ta' dan il-Kapitolu ma jkunux esegwibbli f'xi qorti, iżda l-prinċipji li hemm fihom huma b'dan kollu fondamentali għall-iggvernar tal-pajjiż u jkun l-iskop tal-Istat li japplika dawn il-prinċipji fl-egħmil ta' liġijiet.

titneħħa jew tiġi innewtralizzata permess ta' supposizzjonijiet jew dipendenza fuq

13. L-Ewwel Qorti skartat il-prinċipju legali "*ubi jus ibi remedium*"

Illi l-Ewwel Qorti ikkonkludiet li ġjaladarba il-Kostituzzjoni ma ssemmiex xenarju fejn diversi artikoli tal-istess Kostituzzjoni huma kunfliġġenti, allura dan il-kunflitt ma jistax jezisti.

14. L-appellanti jirrilevaw li l-fatt li l-Kostituzzjoni ma ssemmix din il-possibilta, sempliċiment tfisser li hemm "lacuna" jew "doctrinal vacuum" li għandha tiġi risolta - u mhux li l-kunflitt jiġi skartat bir-rizultat li d-drittijiet fundamentali tal-bniedem ma jkunux jistgħu jiġu infurzati.

15. L-Ewwel Qorti skartat għal kollox il-prinċipju legali fundamentali "***ubi jus ibi remedium***" li l-ezistenza ta' dritt jesiġi li jkun hemm ir-rimedju korrispondenti. Fil-kas odjern, l-Artiklu 46 tal-Kostituzzjoni[6] (li t-titlu tiegħu huwa "***Twettiq** ta' disposizzjonijiet protettivi*") jagħti dritt t'azzjoni lil kull persuna li tallega li xi waħda mid disposizzjonijiet tal-artikoli 33 sa 45 (magħdudin) tal-Kostituzzjoni tkun ġiet, tkun qed tiġi jew tkun x'aktarx ser tiġi miksura dwarha u sabiex "***titlob lill-Prim'Awla tal-Qorti Ċivili għal rimedju***." Il-Kostituzzjoni stess tipprovdi għal dritt t'azzjoni u rimedju f'kaz ta ksur jew ksur potenzjali tal-provedimenti dwar id-drittijiet fundamentali tal-bniedem. Il-

[6] 46. (1) Bla ħsara għad-disposizzjonijiet tas-subartikoli (6) u (7) ta' dan l-artikolu, kull persuna li tallega li xi waħda mid disposizzjonijiet tal-artikoli 33 sa 45 (magħdudin) ta' din il Kostituzzjoni tkun ġiet, tkun qed tiġi jew tkun x'aktarx ser tiġi miksura dwarha, jew kull persuna oħra li l-Prim'Awla tal-Qorti Ċivili f'Malta tista' taħtar ad istanza ta' xi persuna li hekk tallega, tista', bla ħsara għal kull azzjoni oħra dwar l-istess ħaġa li tkun tista' ssir legalment, titlob lill-Prim'Awla tal-Qorti Ċivili għal rimedju.

fatt li hemm provedimenti speċifiċu tal-Kostituzzjoni li jeziġi li hemm tali dritt t'azzjoni u rimedju fil-kaz ta' lezjoni tad-drittijiet fundamentali tal-bniedem huwa riflessjoni tal-prinċipju legali "***ubi jus ibi remedium***". Inoltre,il-liġi tagħna – bħal dik Rumana - minn dejjem argumentat ***"ut melius valeat quam pereat"*** (huwa aħjar li ħaġa tibqa ħajja milli tispiċċa fix-xejn) u għalhekk f'kas ta'neċessita – u ċioe li jinsab rimedju għal-ksur tad-drittijiet fondamentali tal-appellanti, l-Ewwel Qorti kellha ssib soluzzjoni biex tirrisolvi l-kunflitt bejn id-disposizzjonijiet differenti tal-Kostituzzjoni. Għaldaqstant id-deċizjoni tal-Ewwel Qorti li tiskarta dan il-provediment speċifiku tal-Kostituzzjoni li jipprovdi illi għal rimedju f'kazijiet ta' lezjoni tad-drittijiet fundamentali - hija zbaljata u għandha tiġi revokata.

16.Illi l-ezistenza ta' dritt jeħtieġ li hemm obbligu korrispondenti għal-ħarsien tiegħu - hija l-mansjoni tal-qrati tal-ġustizzja li jinterpretaw kif dak id-dritt għandu jiġi mħares u salvagwardjat

17. Illi l-Ewwel Qorti għamlet tagħha l-insenjament tad-deċiżjoni tal-Qorti diversament preseduta fl-ismijiet Arnold Cassola vs Avukat tal-Istat deċiża fit-23 ta' Ottubru 2023 fejn il-Qorti qalet li l-Artikolu 52A huwa artikolu tal Kostituzzjoni ta' Malta, li ma jistax jiġi impunjat bħala li huwa in konflitt ma' disposizzjoni oħra tal-istess Kostituzzjoni, mhux biss minħabba dak li jipprovdi Artikolu 6 tal-Kostituzzjoni; iżda wkoll peress li skond Artikolu 66 tal-Kostituzzjoni, huwa biss il Parlament li jista' jibdel il-Kostituzzjoni.

18. F'dan ir-rigward l-appellanti jirreferu għas-sentenza tal-Qorti Kostituzzjonali fil-kawza fl-ismijiet **Vodafone Malta Limited et v. L-Avukat**

Ġenerali et[7] fejn il-Qorti saħqet li hu d-dmir tal-Qorti Kostituzzjonali li jixtarr il-leġislazzjoni u jiddeċċiedi jekk hu in linja mal-Kostituzzjoni:

> "22. Madankollu adducere inconveniens non est solvere argumentum. **Barra minn hekk, huwa xieraq illi l-aħħar kelma dwar validità ta' liġi mgħoddija mill-Parlament tkun tal-Qorti Kostituzzjonali, għax is-setgħa tal-Parlament li jgħaddi liġijiet ġejja mill-Kostituzzjoni u huwa tal-Qorti Kostituzzjonali l-kompitu li tinterpreta l-Kostituzzjoni u tgħid safejn tasal is-setgħa tal-Parlament taħt il-Kostituzzjoni**."

19. Illi jistgħu jezistu drittijiet jew għanijiet kunfliġġenti u f'dan il-kas għandhom ikunu l-qrati li jinterpretaw u jiddeċċiedu kif tali kunflitt għandu jiġi risolt

20. Illi l-Ewwel Qorti ma xtarritx in-natura tal-kunflitt bejn id-drittijiet fundamentali li qed jiġu miksura u l-provedimenti tal-mekkanizmi elettorali, izda sempliċiment iddeċċiediet li ma ma jistax ikun hemm provedimenti kunfliġġenti fil-Kostituzzjoni.

21. Kif ingħad preċedentement, din mhux konkluzjoni loġika. L-istess strument legali jista' jinkludi drittijiet kunfliġġenti. Fl-artiklu[8] dwar il-kostituzzjopni tal-Indja li hija suprema, Nikhil Pratap josserva li,"The Constitution of India recognizes a wide variety of fundamental rights: civil and political, socio-

[7] Appell Civili Numru. 361/2005/1 Vodafone Malta Limited; u Mobisle Communications Limited (C-24655) li b'digriet tad-19 ta' Settembru 2005 tħalliet tidħol fil-kawża v. L-Avukat Ġenerali; il-Kontrollur tad-Dwana; il-Ministru tal-Finanzi; l-Awtorità ta' Malta għall-Komunikazzjoni deċiza fit-3 ta' Marzu 2014

[8] Conflicting Fundamental Rights Under the Indian Constitution: Analyzing the Supreme Court's Doctrinal Gap, 2022, Columbia Law School, Scholarship Nikhil Pratap

economic, and group rights. A conflict between these rights is a common occurrence." Imbaghad jagħti ezempji ta' drittijiet fundamentali kunfliġġenti:

> "Recently, a petition in the Supreme Court of India ("The Court") sought restrictions on protests on a national highway and the Court canvassed it as a conflict between two Fundamental Rights: the protestors' right to assembly and the commuters' right to movement.[9] Similarly, when a law excluding menstruating women from accessing temples was challenged, the women's individual right to equality in professing and practicing religion was apparently in conflict with the temple's right to manage its affairs."[10]

22. L-awtur ikompli billi janalizza l-modijiet differenti li bihom il-Qorti Suprema tal-Indja tirrisolvi l-kunflitt bejn drittijiet fundamentali li jinsabu fil-Kostituzzjoni. Dan l-ezerċizzju ma sarx mill-Ewwel Qorti fil-kas odjern.

23. Illi kif ġie indikat fin-nota ta sottomissjonijiet tal-appellanti, sabiex wieħed jirrisolvi il-kwistjoni ta provedimenti kunfliġġenti fil-Kostituzzjoni wieħed għandu jħares lejn il-prinċipji fondamentali tal-Kostituzzjoni – il-bazi ta kollox.

24. Għal dan il-għan bilfors induru lejn l-ewwel artikolu tal-Kostituzzjoni jgħid li *"Malta hija repubblika demokratika bbażata fuq ix-xogħol u* ***fuq ir-rispett għad-drittijiet u l-libertajiet fundamentali tal-individwu***". Dan ifisser li

[9] Amit Sahni v. Commissioner of Police, (2020) 10 SCC 439 (India) (referring to the right to movement under Article 19(1)(d) of the Constitution).
[10] Young India Lawyer's Association v. State of Kerala, (2019) 11 SCC 1 (India). [3] India Const. art. 19, cl. 1. [4] India Const. art. 25, cl. 1.

l-bazi jew il-pedament tal-Kostituzzjoni huwa l-ħarsien tad-drittijiet u l-libertajiet fondamentali tal-individwu, u huma dawn id-drittijiet fundamentali li għandhom jiġu mħarsa anke fuq l-artikli oħra fil-Kostituzzjoni.

25. Fil-fatt, fis-sentenza fl-ismijiet l-**E.T Rev.ma Monsinjur Arċisqof Giuseppe Mercieca pro et noe kontra l-Onerevoli Prim Ministru noe et**.[11], il-Qorti Kostitzzjonali kienet qalet li l-Kostituzzjoni shiha għandha tiġi interpretata fid-dawl ta dan l-Ewwel Artiklu tal-Kostituzzjoni. Il-Qorti Kostituzzjonali ippreseduta mill-Imhallef Wallace Gulia qalet hekk:

> **"Malta hija repubblika demokratika bbażata fuq ix-xogħol u fuq ir-rispett għad-drittijiet u l-libertajiet fondmentali ta' l-individwu" (li żgur għandu jtewwen l-interpretazzjoni kollha tal-Kostituzzjoni, għax altrimenti jkun biss ftaħira u tfanfira - ħaġa li mhix presumibbli f'dokument serju bħalma hi l-Kostituzzjoni ta' pajjiżi, il-Qorti ma tistax tara kif, fid-dawl ta' l-imsemmi l-ewwel inċiż ta' l-ewwel artikolu tal-Kostituzzjoni, hija tista' lealment tiskarta, iġġenneb u tarmi l-aqwa salvagwardja prattika tad-demokrazija f'pajjiżna li l-leġislatur ried li prattikament tkun dejjem ikkostitiwta u funzjonanti;**

26. L-istess konsiderazzjonijiet għandhom japplikaw fil-kaz odjern u ċioe li għandhom jiġu rispettati il-prinċipji fundamentali li fuqhom hi msejsa l-Kostituzzjoni – u ċioe id-drittijiet fondamentali tal-bniedem u d-demokrazija tramite is-sistema tal-proporzjonalita tas-sistema elettorali.

27. F'dan il-mod ikun ċar li jistgħu jiġu impunjunati provedimenti tal-Kostituzzjoni jekk jkkonfliġġu ma drittijiet fondamentali u l-bazi tas-sistema

---

[11] Deċiza fit-22 ta' Ottubru 1984

demokrattika tas-sistema elettorali taghna – kif ġie mitlub f'dan il-kaz. L-Ewwel Qorti m'għamlitx dan l-ezerċizzju sabiex tiġi rizolta l-kunflitt bejn provedimenti diversi tal-Kostituzzjoni, u għaldaqstant id-deċizjoni tagħha hija difettuza u monka u għandha tiġi revokata.

2. Aggravju

28. L-Ewwel Qorti kienet zbaljata meta iddeċċiediet li L-Konvenzjoni Ewropea dwar id-Drittijiet tal-Bniedem mhix applikabbli fil-kas odjern

Illi l-Ewwel Qorti iddeċċiediet illi l-Qrati Maltin ma jistgħux jiddikjaraw li l-Artikolu 52A tal-Kostituzzjoni jista' jikser il-Konvenzjoni Ewropea dwar id-Drittijiet tal-Bniedem. Il-Qorti qalet hekk:

> "Il-Qorti tqis li l-Konvenzjoni Ewropea ma għandix effett dirett fil-ġurisdizzjoni Maltija iżda ngħatat effett in forza ta' Artikolu 3 (2) tal-Kapitolu 319 (Att dwar il-Konvenzjoni Ewropea) li jipprovdi li: "*fejn ikun hemm xi liġi ordinarja li tkun inkonsistenti mad Drittijiet tal-Bniedem u Libertajiet Fundamentali, l-imsemmija Drittijiet u Libertajiet Fundamentali għandhom jipprevalu u dik il-liġi ordinarja għandha sa fejn tkun inkonsistenti, tkun bla effett*."

Dan huwa kkonfermat mid-definizzjoni li Kapitolu 319 jagħti lil frażi "liġi ordinarja" adoperata f'Artikolu 3 (2) fuq ċitat: *""liġi ordinarja" tfisser kull dokument li għandu s-saħħa ta' liġi ukoll regola ta' liġi mhux miktuba, minbarra l-Kostituzzjoni ta' Malta.*"

Għaldaqstant fil-ġurisdizzjoni Maltija, filwaqt li l-liġijiet ordinarji huma soġġetti għall-Konvenzjoni Ewropea, il-Kostituzzjoni ta' Malta m'hijiex.

Oltre' minn hekk, quddiem il-Qrati Maltin ebda dispożizzjoni tal-Kostituzzjoni ma tista' titqies li tmur kontra l-Konvenzjoni Ewropea dwar id-Drittijiet tal-Bniedem formanti parti mil liġijiet ta' Malta bis-saħħa ta' Kapitolu 319 tal-Liġijiet ta' Malta."

29. Dan l-argument huwa zbaljat - kif jirrizulta minn qari tal-Artiklu 65 (ħamsa u sittin) tal-Kostituzzjoni stess li jgħid:

> "65. (1) Bla ħsara għad-disposizzjonijiet ta' din il-Kostituzzjoni, il-Parlament jista' jagħmel liġijiet għall-paċi, ordni u gvernar tajjeb ta' Malta **b'mod konformi ma' rispett sħiħ għad-drittijiet tal-bniedem, il-prinċipji ġeneralment aċċettati tad-dritt internazzjonali u l-obbligi internazzjonali u reġjonali ta' Malta** partikolarment dawk assunti bit-trattat tal-adeżjoni mal-Unjoni Ewropea iffirmat f'Ateni fis-16 ta' April, 2003."

30. Fis-sentenza tagħha fil-kawza fl-ismijiet **Vodafone Malta Limited et v. L-Avukat Ġenerali et**[12] il-Qorti Kostituzzjonali kienet interpretat dan l-artiklu biex ifisser li qed jaghti status kostituzzjonali lill-obbligi assunti bit-trattat tal-adezjoni mal-Unjoni Ewropea. Kwistjoni li tqajmet f'dak il-kas, kienet jekk

[12] Appell Civili Numru. 361/2005/1 Vodafone Malta Limited; u Mobisle Communications Limited (C-24655) li b'digriet tad-19 ta' Settembru 2005 tħalliet tidħol fil-kawża v. L-Avukat Ġenerali; il-Kontrollur tad-Dwana; il-Ministru tal-Finanzi; lAwtorità ta' Malta għall-Komunikazzjoni deċiza fit-3 ta' Marzu 2014

kumpanija lokali kellix dritt t'azzjoni meta leġislazzjoni lokali ma kienetx in linja ma Direttiva tal-Unjoni Ewropeja. Is-soċjeta rikorrenti sostniet li l-leġislazzjoni Maltija kellha tkun konformi mad-direttiva tal-Unjoni Ewropeja għax l-Artiklu 65 tal-Kostituzzjoni jesiġi illi l-Parlament jagħmel liġijiet b'rispett sħiħ għad-drittijiet tal-bniedem, il-prinċipji ġeneralment aċċettati tad-dritt internazzjonali u l-obbligi internazzjonali u reġjonali ta' Malta partikolarment dawk assunti bit-trattat tal-adeżjoni mal-Unjoni Ewropea. Il-Qorti qablet mas-soċjeta rikorrenti u qalet li l-Artikolu 65 effetivament jagħti status kostituzzjonali għal dawk l-obbligi li jsemmi.

31. Il-Qorti kienet qalet hekk:

> "19. L-Appellanti jgħidu illi l-Att huwa invalidu għax il-Parlament ma għandux vires taħt l-art. 65 tal-Kostituzzjoni li jgħid hekk:
>
> *"65. (1) Bla ħsara għad-disposizzjonijiet ta' din il-Kostituzzjoni, il-Parlament jista' jagħmel liġijiet għall-paċi, ordni u gvernar tajjeb ta' Malta b'mod konformi ma' rispett sħiħ għad-drittijiet tal-bniedem, il-prinċipji ġeneralment aċċettati tad-dritt internazzjonali u l-obbligi internazzjonali u reġjonali ta' Malta partikolarment dawk assunti bit-trattat tal-adeżjoni mal-Unjoni Ewropea iffirmat f'Ateni fis-16 ta' April, 2003.*"
>
> **20. Fil-fehma ta' din il-qorti l-art. 65 qiegħed effettivament jagħti status kostituzzjonali lill-"*obbligi … assunti bit-trattat tal-adeżjoni mal-Unjoni Ewropea*" u għalhekk liġi li tikser dawk l-obbligi hija effettivament inkonsistenti mal-Kostituzzjoni.**

32. L-Appellanti jaqblu mal-insenjament tal-Qorti Kostituzzjonali li l-Artiklu 65 tal-Kostituzzjoni jimponi obbligu fuq il-Parlament sabiex jilleġisla b'konformita mad- drittijiet fondamentali tal-bniedem u mal-obbligi li jsemmi. Peress li l-artiklu 65 jsemmi ukoll "**l-obbligi internazzjonali u reġjonali** assunti minn

Malta, dawn jinkludu ukoll il-Konvenzjoni Ewropeja u għalhekk – anke skont l-interpretazzjoni tal-Qorti Kostituzzjonali – il-Konvenzjoni Ewropea għandha status kostituzzjonali u d-drittijiet u libertajiet li tagħmel referenza għalihom għandhom jiġu mħarsa fl-istess mod bħal dawk fil-Kostituzzjoni. Għaldaqstant l-appellanti f'din il-kawza jistgħu jistrieħu wkoll fuq il-Konvenzjoni u d-deċizjoni tal-Ewwel Qorti f'dan ir-rigward għandha tiġi revokata..

Għal dawn ir-raġunijiet, l-appellanti umilment jitolbu lil din l-Onorabbli Qorti tirrevoka u tannulla d-deċizjoni tal-Prim Awla tal-Qorti Ċivili fis-sede Kostituzzjonali tagħha, tas-16 ta' Diċembru 2024 billi tiċħad il-ħames eċċezzjoni tal-Avukat tal-Istat u tilqa t-talbiet tar-rikorrenti appellanti.

Av Claire Bonello

[redacted]

Valletta

[redacted]

Notifika:

Appellati

1. **L-Avukat tal-Istat -** Casa Scaglia. 16, Mikiel Anton Vassalli Street,. Valletta. VLT 1311.

2. **Kummissjoni Elettorali – Counting Complex, Ex Trade Fair Grounds, Naxxar.**

Appellanti
AD + PD 51 Triq Isouard Marsa